

Sygn. akt V CK 8/05

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 lipca 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Lech Walentynowicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

SSN Elżbieta Skowrońska-Bocian

w sprawie z powództwa A. D. i K. B.

przeciwko "P.(...)" Sp. z o. o w W.

o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 7 lipca 2005 r., kasacji powodów od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 31 sierpnia 2004 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

W pozwie wniesionym przeciwko Spółce z o. o. „P.(...)” w W. powodowie A. D. i K. B. domagali się pozbawienia wykonalności nakazów zapłaty wydanych przez Sąd Rejonowy: z dnia 12 września 1997 r. [IV Ng (...)], z dnia 3 listopada 1997 r. [IV NG (...)] i z dnia 16 kwietnia 1998 r. [IV Ng (...)].

Wyrokiem z dnia 18 lutego 2004 r Sąd Okręgowy w W. oddalił powództwo.

Sąd ustalił, że pozwana Spółka uzyskała 3 prawomocne nakazy zapłaty przeciwko powodom z tytułu należności za wykonane roboty budowlane na ich

nieruchomości położonej w W. przy ul. P., ostatecznie – w łącznej kwocie 936.060, zł z odsetkami i kosztami procesu. Na wniosek pozwanej, wierzytelności objęte nieprawomocnymi wówczas nakazami zostały zabezpieczone hipoteką przymusową kaucyjną na nieruchomości powodów. W dniu 25 stycznia 1999 r. powodowie sprzedali obciążoną hipotecznie nieruchomość Spółce z o. o. „W.(...)” w W. za cenę 6.618.700 zł, z tym że część ceny (2.300.000, zł) miała być uiszczona po wykreśleniu hipotek. Ponieważ sprzedawcy nie doprowadzili do wykreślenia hipotek w ustalonych terminach, nabywca zawarł w dniu 9 lipca 1999 r. z wierzycielem hipotecznym umowę o spłacie zabezpieczonych wierzytelności w łącznej wysokości 1.453.509,93 zł. Suma ta, wpłacona przez Spółkę „W.(...)” do depozytu notarialnego w dniu 14 lipca 1999 r., została odebrana rzecz Spółkę „P.(...)” dnia 30 września 1999 r. Pomimo tej wpłaty, pozwana naliczała odsetki po uprawomocnieniu się nakazów zapłaty (20 marca 2001 r.) wyliczając zadłużenia powodów na kwotę 2.096.623, zł.

Sąd Okręgowy uznał, że nabywca obciążonej nieruchomości stał się dłużnikiem rzeczowym strony pozwanej z własnego tytułu, a między nim a powodami (dłużnikami osobistymi) zawiązał się stosunek solidarności nieprawidłowej (in solidum), ze skutkami przewidzianymi w art. 366 § 1 k.c. Spółka „W.(...)” przez umowę z wierzycielem i efektywną wpłatę uzgodnionej sumy zapłaciła dług hipoteczny, co odpowiada treści art. 523 k.c. Nie była to „nieformalna zmiana zabezpieczenia”, lecz zapłata długu w wysokości 1.453.509,93 zł w dniu 30 września 1999 r. Tym samym data zapłaty, jako zdarzenia wygaszającego zobowiązanie, przesądziła o oddaleniu powództwa przeciwegzekucyjnego, gdyż zdarzenie te nastąpiło przed powstaniem tytułu egzekucyjnego i przed zamknięciem rozprawy (art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.).

W apelacji powodowie powołali się na naruszenie art. 840 § 1 pkt. 2 k.p.c. oraz art. 5 k.c.

W piśmie procesowym z dnia 18 sierpnia 2004 r. podniesiony został przez nich ponadto zarzut potrącenia wzajemnej wierzytelności z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (w kwocie 1.453.509,95 zł), jako dodatkowej przesłanki powództwa z art. 840 § 1 pkt. 2 k.p.c.

Wyrokiem z dnia 31 sierpnia 2004 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację.

Sąd drugiej instancji podzielił ustalenia i wywody prawne Sądu Okręgowego, podkreślając, że po zamknięciu rozprawy nie nastąpiło zdarzenie, wskutek którego zobowiązanie powodów wygasło albo nie może być egzekwowane. Nie potwierdził też

zarzutu naruszenia art. 5 k.c., w szczególności wobec nieustalenia, że egzekwujący wierzyciel w sposób nieuczciwy wyrządził dłużnikom szkodę.

Sąd Apelacyjny pominął zgłoszony przez powodów zarzut potrącenia z uwagi na jego spóźnienie (art. 381 k.p.c.) i „nieosiągnięcie materialnoprawnego skutku”.

W kasacji powodowie wnieśli o uchylenie obu wyroków i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Skarżący powołali się na błędną wykładnię art. 840 § 1 pkt. 2 k.p.c. oraz art. 5 k.c. przez pominięcie występujących w nich przesłanek. Zarzucili też naruszenie przepisów art. 224 § 1 k.p.c. i art. 381 k.p.c., co spowodowało nierozpoznanie zarzutu potrącenia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W piśmie procesowym z dnia 18 sierpnia 2004 r., złożonym przed rozprawą apelacyjną, powodowie podnieśli zarzut potrącenia. W istocie było to oświadczenie o podwójnym skutku; materialnoprawnym, zmierzającym do umorzenia wzajemnej wierzytelności (art. 498 i 499 k.c.), oraz procesowym, jako zdarzenie niweczące wykonalność tytułów wykonawczych w oznaczonym zakresie (art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.). Judykatura jednoznacznie dopuszcza możliwość potrącenia poza postępowaniem rozpoznawczym, w którym został wydany tytuł wykonawczy. Co więcej, zarzut potrącenia dokonanego po powstaniu tytułu egzekucyjnego może być skutecznie podniesiony jedynie w powództwie przeciwegzekucyjnym z art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. (zob. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 1972 r., I CR 396/71 – OSP 1973, z. 7-8, poz. 151, z dnia 30 listopada 1973 r., III CZP 73/73 – OSNCP 1974, z. 10, poz. 163, z dnia 30 lipca 1974 r., III CZP 44/74 0 OSP 1975, z. 11, poz. 237, z dnia 30 marca 1976 r., III CZP 18/76 – OSNCP 1976, z. 9, poz. 195 i z dnia 14 października 1993 r., III CZP 141/93 – OSNCP 1994, z. 5, poz. 102).

Zarzut potrącenia podlega normom regulującym możliwość podniesienia nowych faktów uzasadniających ten zarzut (orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 1998 r., I CKN 522/97 – OSNC 1998, z. 11, poz. 176). Jeżeli więc materialnoprawne oświadczenie o potrąceniu nastąpiło dopiero w postępowaniu apelacyjnym, to zarzut potrącenia mógł być skutecznie zgłoszony w tym postępowaniu, jako że był to nowy fakt, nie istniejący we wcześniejszym postępowaniu. Sąd Apelacyjny nie mógł więc – z powołaniem się na przepis art. 381 k.p.c. – pominąć zgłoszony przez powodów zarzut potrącenia, tym bardziej że zarzut taki może być zgłoszony aż do zakończenia postępowania sądowego w II instancji.

Pismo zawierające zarzut potrącenia wpłynęło do Sądu Apelacyjnego w dniu 30 sierpnia 2004 r. i mogło być doręczone stronie przeciwnej dopiero na rozprawie. Zostało ono jednak ujawnione [odczytanie – k. (...)] i doręczone pełnomocnikowi strony pozwanej, dlatego niezrozumiałe jest stanowisko Sądu Apelacyjnego co do „niedojścia do wiadomości strony pozwanej oświadczenia o potrąceniu i nieosiągnięcia swego materialnoprawnego skutku”. Odmienną kwestią jest natomiast problem skuteczności potrącenia, w sytuacji gdy materialnoprawnym jego podłożem jest bezpodstawne wzbogacenie, a więc koncepcja prawna pozostająca w opozycji do lansowanej dotychczas przez powodów koncepcji spełnienia świadczenia. Należy bowiem wykluczyć konstruowanie roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (nienależnego świadczenia) wewnątrz umownych stosunków zobowiązaniowych (bliżej: cyt. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 1998 r., I CKN 522/97).

Powołany w kasacji zarzut naruszenia art. 5 k.c. nie może być uwzględniony. Nie tyle z racji nieudowodnienia przez powodów faktu egzekwowania od nich spłaconej wierzytelności, bo nie było to przedmiotem ustaleń sądowych, co z charakteru tego przepisu, nie będącego podstawą do dochodzenia żądań, w tym także powództwa z art. 840 k.p.c. Jednostkowego orzeczenia, wydanego na tle art. 3 popc (z dnia 7 maja 1955 r., IV CR 395/55 – OSN 1956, z. 2, poz. 39), nie zaaprobowała późniejsza judykatura ani doktryna (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1972 r., II PR 372/72 – OSPiKA 1973, z. 1, poz. 222 i z dnia 27 stycznia 1999 r., II CKN 151/98 – OSNC 1999, z. 7-8, poz. 134). Nie może być w konsekwencji skutecznie podważane w drodze środka odwoławczego stanowisko sądu pozostające w zgodzie z powszechnie aprobowaną wykładnią.

Zasadniczą przyczyną oddalenia powództwa opozycyjnego było uznanie, że zdarzenie niweczące egzekwowaną wierzytelność (w całości lub w części) wystąpiło przed powstaniem tytułu egzekucyjnego i przed zamknięciem rozprawy (art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.), a zdarzeniem tym był odbiór w dniu 30 września 1999 r. przez wierzyciela kwoty 1.453.509,95 zł wpłaconej przez dłużnika rzeczowego. Należy podzielić pogląd, że A. D. i K. B. (dłużnicy osobiści) oraz Spółka z o.o. „W.(...)” (dłużnik rzeczowy) byli odpowiedzialni wobec wierzyciela [Spółki z o.o. „P.(...)”] za całość długu na odrębnych zasadach, a między dłużnikami nawiązał się stosunek solidarności nieprawidłowej, ze skutkami przewidzianymi w art. 366 § 1 k.c. (zob. też orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2004 r., IV CK 361/03 – nie publ.). Z tej przyczyny spłata zabezpieczonego hipotecznie długu przez dłużnika rzeczowego zwalniała dłużników osobistych.

W rozpoznawanej sprawie mogła wystąpić też sytuacja przewidziana w art. 523 k.c., a to w związku ze spłatą powiązaną ze zmniejszeniem ceny sprzedaży o kwotę 2,3 mln zł. Każda z tych sytuacji prowadziła do wykonania zobowiązania w spłaconej wysokości. Fakt spłacenia wierzyciela kwotą 1.453.503,95 był podniesiony przez dłużników osobistych już w postępowaniu, w którym zostały wydane tytuły egzekucyjne, jednakże Sądy przyjęły tam, iż wpłata dłużnika rzeczowego nie zaspokoila wierzyciela, gdyż nastąpiła tylko w „ramach nieformalnej zmiany zabezpieczenia zmierzającej do zwolnienia hipoteki”. W tym postępowaniu nie była kwestionowana sama wpłata, a Sąd Apelacyjny w wyroku z dnia 5 października 2000 r. [sygn. akt I ACa (...)], rozpoznając apelację od wyroku łącznego Sądu Okręgowego w W. z dnia 14 marca 2000 r., [sygn. akt X Gc (...)], stwierdził, że wpłata ta „może być uwzględniona w ostatecznym rozliczeniu stron po uprawomocnieniu się wyroku łącznego”.

Przedstawione fakty wskazują na rozbieżności interpretacyjne, które wystąpiły w dwóch postępowaniach sądowych, a ich skutkiem jest niemożność skutecznego powołania się przez dłużników osobistych na bezsporne zaspokojenie wierzyciela kwotą 1.453.509,95 zł. Przychylając się do poglądu uznającego czynną, obligacyjną rolę dłużnika hipotecznego, należy odnotować wypowiedzi doktrynalne kwalifikujące właściciela nieruchomości obciążonej, nie będącego dłużnikiem osobistym, jako osobę, która jedynie musi znosić egzekucję z nieruchomości. Trzeba mieć na uwadze i to, że dłużnika hipotecznego „uprawomocnia” dopiero tytuł egzekucyjny odnoszący się do zabezpieczonej hipotecznie wierzytelności. Wypowiedzi sądowe w sprawie I ACa 900/00 (X Gc 838/98) nawiązują, jak się wydaje, do takiej interpretacji.

Przedstawione rozbieżności powinny być racjonalnie zinterpretowane, w celu umożliwienia osobom uprawnionym dochodzenia ich praw. Wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 5 października 2000 r. [I ACa (...)] jest prawomocny i ma walor związany ze skutkami prawomocności (art. 365 § 1 k.p.c.) i powagi rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.). Procesowe nakazy i zakazy - mające pierwszeństwo przed merytoryczną oceną powództwa – uniemożliwiają więc inną interpretację odebrania przez wierzyciela wpłaty w dniu 30 września 1999 r. niż dokonana przez Sądy w sprawie I ACa (...). Ograniczenia te sięgają jednak tylko daty prawomocnego zakończenia tej sprawy (20 marca 2001 r.). Na możliwość uwzględnienia spłaty w kwocie 1.453.509,95 zł z tą datą wskazał jednoznacznie Sąd Apelacyjny w wyroku z dnia 5 października 2000 r. Oznacza to, że zdarzenie, o którym mowa w art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c., nastąpiło po powstaniu tytułu egzekucyjnego (art. 777 § 1 pkt 1 k.p.c.) i po zamknięciu rozprawy.

W świetle tej wykładni, oddalenie powództwa opozycyjnego nie mogło nastąpić z powołanej przyczyny. Należało zatem uchylić zaskarżony wyrok i sprawę przekazać do ponownego rozpoznania (art. 393¹³ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie kodeksu postępowania cywilnego ... – Dz. U. 2005 r. Nr 13, poz. 98).